

Зоран Ранковић / Милосав Вешовић

Православни богословски факултет Универзитета у Београду
Београд, Србија

Семантика лексеме τύπος у посланицама светог апостола Павла: однос грчког извора према латинском и словенским преводима

У овом раду анализира се значење лексеме τύπος у посланицама светог апостола Павла а потом се излажу варијанте превода те лексеме на латински, српски и српскословенски језик. Ова лексема код апостола Павла има више значења (облик учења, узор, пример, скица, наговештај и др.). Латински превод потврђује значења која ова лексема има у грчком језику. Српскословенски превод ове лексеме у свим примерима је исти: **ωβραζъ**. У преводу на српски језик примењен је превод по смислу чиме је дата могућност да се овој лексеми дају шира значења.

Кључне речи: *грчки језик, латински језик, српскословенски језик, црквенословенски језик, семантика, typos, αἰσῖος Павле.*

Лексема τύπος јаља се у Светоме писму Новог завета 15 пута.¹ Ова именица изведена је од глагола τύπτω који се у Новоме завету употребљава 13 пута.² Употреба овог глагола и те његове именске изведенице добро је посведочена и у хеленској традицији. У хеленској традицији глагол τύπτω има основно значење: „оружјем, палицом ударати, убадати“, док изведеница од тога глагола – ὁ τύπος – показује широк распон значења, при чему се она развијају од конкретног ка апстрактном: „ударац, убуд, отисак, печат, величанствен производ ~ уметничко дело, рељеф, обрис, фигура, облик, форма, одраз, копија, репродукција; узор, пример, тип, пралик, модел; шупљи калуп, одливак, резбарење, гравирање, архетип, нацрт, скица, правило (животно), текст...“.³ Етимологија за породицу ове лексеме налази конкретне паралеле у другим индоевропским језицима. Тако нпр. Овај глагол доводи у везу са староиндијским *tupāti, tumpāti, tōpāti* у значењу „рањавати, повредити“. Старословенски еквивалент гласи *tъpati, tъpъtati* у значењу „лupati, бити се (о срце)“;⁴ *tъpъtъ* – ψόφος „звук, бука“; руски *topot* „ударати ногом о тло, топот“.⁵

Изведеница τύπος у Септуагинти јавља се свега 4 пута, с неједнаким значењима али у којима се ипак препознаје њено изворно значење. Тако, у Септуагинти она се јавља у значењу „фигура урађена у рељефу, скица, статуа, идол“ (Амос 5, 26), „предложак, узор, пример“ (Издл 25, 40), „садржај текста, текст“ (3 Макав 3, 30), „узор, пример побожности“ (4 Макав 6, 19).⁶

¹ E D N T III 373.

² E D N T III 376.

³ За потпунији увид у употребу у хеленској традицији, где ова лексема стиче богату, широку примену, при чему показује велики распон значења, од конкретног до апстрактног, види: L S J 1835.

⁴ E C P J IV 80.

⁵ Frisk II 945-946.

⁶ L E H 624.

Као што је речено, ова лексема у Новоме завету посведочена је 15 пута, при чему се једно место (Јн 20, 25) издваја због специфичности значења лексеме τύπος. Значење ове лексеме, на име, на том месту може се окарактерисати као специфично, атипично или јединствено, јер има пластично реалистично значење: ὁ τύπος τῶν ἥλων „отисци, трагови, ожиљци од клинова“, „the imprint of the nails“.⁷ Заправо, само на овој месту лексема τύπος има изворно, конкретно значење. Ово значење је потврђено и латинским еквивалентом *signum clavatum*. И у латинском језику значење ове лексеме је јединствено у смислу да се само на овој месту грчки предлогак ὁ τύπος преводи латинским *signum* (*signum* – „знак“, овде „ожиљак“). Српски превод прати изворно значење: „Ако не видим на рукама његовим ране од клинова, и не метнем прст свој у ране од клинова, и не метнем руке своје у ребра његова, нећу вјеровати“.

Ова изведеница среће се и код светог апостола Павла и има шире значење, углавном апстрактно. Овом приликом анализираћемо значење овога израза код апостола Павла у преводу Светога писма Новог завета на српски језик, указујући на његове преводне еквиваленте у старословенском језику српске редакције (српскословенском језику) и црквенословенском језику.

У значењу „облик учења“ јавља се у Римљ 6, 17: „Али Богу хвала што бијасте слуге гријеху па послушасте од срца правило науке којој се предадoste“ – χάρις δὲ τῷ θεῷ ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδασκαλίας. Ово значење, „облик учења“, потврђено је и латинским еквивалентом *forma doctrinae*.

Друго, техничко значење, „нацрт, скица, образац“ такође срећемо код апостола Павла: „Који служе праслици и сјени небеских стварности, као што бјеше речено Мојсеју када је требало да начини скинију: Гледај, рече, да начиниш све по образцу који ти је показан на гори“ – οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσιν τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχορημάτισται Μωϋσῆς μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν· ὅρα γὰρ φησὶν, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοὶ ἐν τῷ ὄρει (Јевр 8, 5). Овде је, дакле, небески оригинал – прототип – назван τύπος, исто као и у ДА 7, 44 и Изл 25, 40. У латинском преводу на месту ДА 7, 44 стоји лексема *forma* у значењу „узор, образац, предлогак“. Два Новозаветна стиха (ДА 7, 44 и Јевр 8, 5) која се односе на Изл 25, 40 у хришћанство су ушла под утицајем јелинистичког јудаизма. Посланица Јеврејима директно повезује Изл 25, 40 са Христовим делом спасења. У Јевр 8, 1 („А од овога што говорисмо главно је: Ми имамо таквога Првосвештеника, који сједи с десне стране пријестола Величанства на небесима“) ранохришћанско исповедање Господа Исуса Христа као Онога Који је сео с десне стране Оцу типолошки је приказано у светлу Старог завета. Христос као истински првосвештеник улази у небеску Светињу над светињама. Да бисмо окарактерисали ову првосвештеничку службу Христа као прави синоним старозаветне службе, Посланица Јеврејима у оквиру ове типологије закључује из Изл 25, 40 да је земаљски храм, на име, као „предобразац“ – ἀντίτυπος – (Јевр 9, 24) и „образац, праслика“ (Јевр 8, 5), небески „оригинал“, τύπος. Раније се повезује са каснијим као „образац“.⁸ У латинском преводу овог места (Јевр 8, 5) употребљена је именица *exemplar* у значењу „узор“ чиме се наглашава нијансу значења именице τύπος као „узор, образац, праслика“.

⁷ В D A G 436.

⁸ Види: E D N T III 375-376.

Даље, код апостола Павла лексема τύπος има значење „пример, узор (у религиозном животу)“. У овом значењу ова лексема најчешће се и среће код Апостола. У латинском преводу ово употреба именице τύπος означена је двома именицама у истом значењу („пример, узор“): *forma, exemplum*.

„Нико да не презире твоју младост, али буди образац вјернима у ријечи, у живљењу, у љубави, у духу, у вјери, у чистоти“ – Μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖται, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀνατροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ. (1Тим 4, 12).

„Угледајте се на мене, браћо, и гледајте на оне који тако живе као што нас имате за пример“ – Συμμιμηταὶ μου γίνεσθε, ἀδελφοί, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτω περιπατοῦντας καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς. (Филипп 3, 17).

„Тако да постадoste образац свима вјерујућима у Македонији и у Ахаји“ – ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπον πᾶσιν τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Αἰθαίᾳ. (1Сол 1, 7).

„Не као да немамо власти, него да себе дамо вама за примјер, да бисте се угледали на нас“ – οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. (2 Сол 3, 9).

„У свему покажи себе за углед у добрим дјелима: у учењу исправност, честитост, чистоту...“ – περὶ πάντα, σεαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀφθορίαν, σεμνότητα, (Тит 2, 7).

Лексема τύπος код светог Апостола има значење и „слика“ (Живога Бога), али и „знак, наговештај“ (будућности): „Али смрт царова од Адама до Мојсеја и над онима који не сагрјешисе сличним пријеступом као Адам, који је слика Онога који ће доћи“ – τῆ. Христа – ἀλλὰ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ ὃς ἐστὶν τύπος τοῦ μέλλοντος. (Римљ 5, 14). Овде је, дакле, Адам слика Христова – Новога Адама, Онога који ће доћи, овде је реч о наговештају догађаја, будућности коју Бог даје. Латински еквивалент *figura* овде има значење „образ, слика“.

И, коначно, ова лексема је употребљена и у значењу „знак, пример“: „А ово бише примјери нама, да не желимо зла као што они жељеше“ – Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κάκεινοι ἐπεθύμησαν. (1 Кор 10, 6).

Српскословенски превод ове лексеме је уједначен. Прегледали смо девет српскословенских превода Апостола и то један из 13. века (Матичин апостол), три из 14. века (Деч 26, Деч 27, САНУ 55), два из 15. века (САНУ 281, САНУ 351) и три из 16. века (НБС 31, САНУ 280, Деч 30). На српскословенски језик ова лексема је преведена именицом **вбразъ**. Исти преводни еквивалент стоји и у црквенословенском тексту, док, на пример, у чешком преводу Светога писма за ову лексема постоји варирање: *předobrazení* (Римљ 5, 14), *podobnostvo* (1 Кор 10, 6; Јевр 8, 5) и, на осталим местима, *příklad*.⁹ Руски превод ове лексеме има две варијанте: *образъ* (Римљ 5, 14; 6, 17; 1 Кор 10, 6; Фил 3, 17 и Јевр 8, 5) и *образецъ* – у осталим примерима.¹⁰ У речницима старословенских текстова лексема **вбразъ** има више, али међусобно повезаних, значења, нпр.: „пример, образац“, „портрет, изображење, образ; икона“, „знак“, „чин, сан“ а као њени синоними у старословенском језику наводе се: **лице**,

⁹ Црквенословенске и чешке преводне варијанте види: *Novy zakon Pana našeho Ježiše Krista na cirkevne – slovanskem i českem jazyce, svazek II*. Petrohrad 1897.

¹⁰ Священные книги Ветхаго и Нового завета, Вѣна 1878.

обличник, подобник, икона, оученик, санџ.¹¹ У Фасмеровом речнику за лексему *образ* стоји: „От об- и газѣ, связанного чередованием с *gēzati*“.¹² Овом констатацијом Фасмер значење ове лексеме везује за првобитно, конкретно значење.

Из наведенога може се наслутити богатство значења лексеме *τύπος*. Апостол Павле је употребљава дајући јој суптилна значења, управо, апстрактна, што је карактеристично за појаву ове лексеме у Новоме завету. Латински превод Светописамског текста избором преводних именица наглашава нијансе значења именице *τύπος*. Старословенски и српкословенски језик дају уједначен превод ове лексеме, рекло би се буквални превод, али и преведеница – *образ* – има лепезу значења. Српски језик у овом случају стреми преводу који прати смисао текста, поруку („облик учења“, „образац“, „пример (у религиозном животу)“, „узор“, „наговештај (будућности)“, „знак“), тачно преносећи мисао изворника, садржи прецизно излагање мисли.¹³ Српски превод, дакле, адекватно преноси смисао оригинала.

On the Semantics of the lexeme ΤΥΠΟΣ in the Epistles of St. Apostle Paul: the Relation of the Greek Source to Latin and Slavonic Translations

Summary

This essay deals with the analysis of the lexeme ΤΥΠΟΣ in the epistles of St. Apostle Paul, providing also variations of the translation of the lexeme in Latin, Church Slavonic and Serbian. This lexeme has more meanings with Apostle Paul (a kind of teaching, doctrine, model, example, sketch, image, etc). The nouns FORMA, EXEMPLAR and EXEMPLUM are used in the Latin translation, with their meaning confirmation from the Greek source. The Church Slavonic translation of this lexeme is the same in all the examples: OBRAZ. The translation relying on the meaning is given in the Serbian translation and that gives this lexeme the possibility of having more meanings.

Цитирани рукописни апостоли

Матичинапостол – последња четвртина 13. века; пергамент; Библиотека Матицесрпске Рс 184.
Дечани 26 – прва четвртина 14. века; пергамент.
Дечани 27 – 1360/70.
САНУ 55.– 14. век; Српска Академија наука и уметности Рс 55.
САНУ 281 – друга четвртина 15. века; Српска Академија наука и уметности Рс 281.
САНУ 351 – друга четвртина 15. века; Српска Академија наука и уметности Рс 351.
НБС 31 – 1514; Народна библиотека Србије Рс 31.
САНУ 280 – 1536; Српска Академија наука и уметности Рс 280.
Дечани 30 – друга четвртина и крај 16. века.

Библиографија

B D A G : W. F. Arndt, F. W. Gingrich, F. W. Danker, *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian Literature*, Chicago 2000.
E D N T: H. Baltz, G. Schneider, *Exegetical Dictionary of the New Testament I-III*, Michigan 1994.
E C P J : М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения академика РАН О. Н. Трубачева, 4-е издание, стереотипное. В четырех томах, Москва 2004.

¹¹ А. Давидов, *Речник – индекс на њрсевиџер Косма*, Софија: БАН 1976, 192.

¹² E C P J III 106.

¹³ О типовима превода Светописамског текста и особеностима његовога превођења види: Д. Бикман, Д. Келлоу, *Не искажая Слова Божия... Принципы перевода и семантического анализа Библии*. Перевод с английского. С. – Петербург 1994, 1-34.

Frisk : H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch I-III*, Heilderberg 1954-1972.

LEH: J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie, *A Greek – English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart 2003.

L S J : H. G. Liddel, R. Scott and H. S. Jones, *A Greek-English lexicon 1-2*, Oxford 1961.

Новый заветъ Господа нашего Исѣса Христа, Москва 2001.

Novum Testamentum Graece, NESTLE – ALAND: Textum Graecum post E. et E. Nestle communiter ediderunt B. et K. Aland / J. Karavidopoulos / C. M. Martini / B. M. Metzger, Stuttgart 1993.

Novum Testamentum Latine, Lateinischer Text: Nova Vulgata, Editio typica altera, NESTLE – ALAND, Stuttgart 2002.

Светло њисмо Сѣароѡа и Новоѡ завѣѡа: Библија. Свето писмо Старога завѣта превео Ђуро Даничић / Свето писмо Новога завѣта превод Комисије светогархијерејског синода Српске православне цркве. Београд 2011.

Др Зоран Ранковић – доктор филолошких наука, доцент за предмет Црквенословенски језик на Православном богословском факултету Универзитета у Београду. Магистрирао на тему «Братков минеј – структура и записи», докторат – «Палеографија, ортографија и језик Служабног минеја за септембар-октобар (XIV век)». Објављује радове из области палеославистике, црквенословенског језика, литургије, историје српске средњовековне културе. У ширим оквирима значајна је његова студија *Исихазм у сербов* која пружа општи поглед на исихастичку традицију у српским земљама и историјат њеног проучавања. Овој проблематици посвећене су и његова библиографија са 298 регистрованих јединица литературе о исихазму у Срба објављених у земљи и иностранству, која је ушла у састав волуминозне Библиографије исихазма што ју је приредио академик С. С. Хоружиј. Најзад, научну ширину и аналитичност показује и у приказима књига из области историје језика и културе.

Милосав Вешовић – магистар класичне филологије, асистент приправник за предмет Грчки језик библијског и патристичког периода. Дипломирао 2002. године на Одељењу класичних наука Филозофског факултета у Београду, а магистрирао 2011. године на теми „Лексичка породица *PISTIS*, *PISTOS* и њен семантички развој од најранијих времена до црквених отаца“. Докторанд Филозофског факултета у Београду и објављује радове из области историје грчког језика, хеленске, хеленојудејске и римске књижевности.